

УДК 336.71:347.736 (477)

А.О. СОРОКІНА

*Харківський державний технічний університет
будівництва та архітектури*

БАНКРУТСТВО КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ

У статті досліджено теоретичні основи виникнення банкрутства банків, проаналізовано стан банківських установ в Україні, виявлені проблеми, які стримують їх розвиток. Розглянуті Закони України, прийняті для подолання кризового стану банків. Проведено аналіз основних причин та симптомів, які викликають банкрутство комерційних банків. Запропоновано удосконалення механізму ранньої діагностики схильності банку до банкрутства, вдосконалення організації управління проблемними активами, постійне визначення й прогнозування стану ринку банківських послуг.

Ключові слова: банкрутство, проблемні активи, фінансова стійкість, госпітальні банки .

Вступ

Становлення інституту банкрутства в Україні відбулося після проголошення її незалежності. Перший закон “Про банкрутство” [1] був прийнятий Верховною Радою України в 1992 році. Згодом 30 червня 1999 року був прийнятий Закон “Про відновлення платоспроможності чи боржника визнанні його банкрутом” [2].

Банкрутство банку – це результат негативних процесів (кризових явищ), які відбуваються в ньому протягом тривалого часу. Виявлення кризових явищ якомога раніше, з одного боку, може дозволити Національному банку України та/або керівництву банку виправити ситуацію шляхом ухвалення відповідних рішень, а з іншого, – знизити ризики для інших суб’єктів господарювання, уникнути ланцюгової реакції [3].

Мета даної статті полягає у розкритті особливостей процесу банкрутства банківської установи України, а також у пошуку напрямків поліпшення стану банку.

Банкрутство комерційних банків – явище типове для економік багатьох країн світу. Банкрутство банку обходиться суспільству дуже дорого і лягає тягарем на плечі платників податків. Порівняно безболісно може пройти банкрутство дрібного банку. Банкрутство ж великого комерційного банку має досить значний вплив на економіку країни взагалі та досить часто призводить до кризової ситуації в банківській системі [4].

Велику увагу дослідженню особливостей банкрутства банків та забезпечення фінансової стійкості приділяли Терещенко О.О, Кочетков В.М., Вітлинський В., Копилук О.І.

До основних причин банкрутств комерційних банків спеціалісти у банківській сфері відносять такі:

- 1) неякісні активи;
- 2) недосконалість планування, політики та управління;
- 3) зловживання інсайдерів;
- 4) несприятливі економічні умови;
- 5) відсутність правильного аудиту та контролю;
- 6) шахрайство, підтасовка звітних даних;
- 7) незабезпечені витрати [4].

До основних причин виключення комерційних банків України з банківського реєстру відносять наступні:

- 1) рішення комісії НБУ з питань нагляду;
- 2) приєднання до інших банків у вигляді філій;
- 3) ліквідація згідно постанови НБУ.

Результати досліджень

Спинимось на основних причинах та симптомах кризи, які є типовими для вітчизняних фінансово-кредитних установ. Розкриємо специфічні причини збитковості, втрати ліквідності, а отже — фінансової кризи банку:

- 1) дефіцит прибуткових банківських операцій;
- 2) нав'язування банкам фіскальних функцій, що відлякує нинішніх та потенційних клієнтів;

3) збільшення обсягу обов'язкових резервів, а отже, і частки активів, що не приносять доходів;

4) дефіцит прибуткових та неризикованих інвестиційних проектів (дефіцит надійних об'єктів кредитування);

5) низький рівень менеджменту, високі витрати, ризикована валютно-кредитна політика;

6) політична нестабільність [6].

Труднощі, з якими стикаються комерційні банки щодо здійснення профілактичних антикризових заходів, зумовлюються насамперед відсутністю в переважної їх більшості служб контролінгу. За браком об'єктивної інформації про реальний фінансовий стан кожного банку не можна оперативно нейтралізувати ризики та попереджувати фінансову кризу. У багатьох банках усупереч відповідній Постанові Правління НБУ не запроваджено внутрішнього аудиту, а там, де він є, виконується суто формально.

Незважаючи на певне зниження темпів кредитування у 2008-му порівняно з попереднім роком, попит на позикові кошти залишався досить високим, відповідними були й темпи його задоволення. Загальний обсяг кредитів, наданих банками в економіку, на кінець 2009-го становив 734 млрд. грн., а темп їх зростання порівняно з попереднім роком — 72 % [7].

Розглянемо діяльність банків України на 01.06.2010 року. Станом на 1 червня 2010 року ліцензію Національного банку України на здійснення банківських операцій мали 176 банків, у тому числі: 175 банків (99,4% від загальної кількості банків, що мають ліцензію) – акціонерні товариства (з них: 44 банки (25,0%) – відкриті акціонерні товариства, 1 банк (0,6%) – закрите акціонерне товариство, 130 банків (73,8%) – публічні), 1 банк (0,6%) – товариство з обмеженою відповідальністю.

У стані ліквідації перебуває 18 банків, з них 16 банків ліквідуються за рішеннями НБУ, 2 – за рішеннями господарських (арбітражних) судів.

Розглянемо доходи та витрати банків України за 4 місяці 2010 року. Доходи банків порівняно з відповідним періодом 2009 року скоротились на 12,8% і склали 43,4 млрд. грн. Витрати банків за звітний період скоротились на 17,7% і склали 48,5 млрд. грн. У 2010 році процентні витрати знову вийшли на перше місце за вагомістю в структурі витрат (43,9%). Відрахування в резерви, які займали основну частину витрат у кризовий пе-

ріод, за станом на 01.05.2010 склали 30,8%. Від'ємний фінансовий результат по системі банків на 01.05.2010 склав 5,1 млрд. грн. [7].

Характерною рисою сучасної банківської кризи є істотне погіршення банківських балансів, зростання частки проблемних кредитів і проблемних активів у цілому. Така ситуація негативно позначається на результатах фінансової діяльності банків, створює певні труднощі для кредиторів і позичальників, ускладнює менеджмент банку, знижує довіру населення до банківської системи та стримує відновлення кредитування реального сектору економіки України. Тому на сьогодні важливе практичне значення має розробка сучасних підходів до вдосконалення організації управління проблемними активами на основі системи організаційно – правових і адміністративних заходів, одним із яких може бути створення так званих госпітальних банків. Основна мета функціонування таких банків полягає в тому, що проблемні (токсичні) активи замість того, щоб ліквідуватись у авральному порядку й за будь – якими цінами, можуть бути реструктуризовані у спеціальній установі, яка має відповідні фінансові можливості, а отже, може спокійно «дочекатися» закінчення кризи та після відновлення платоспроможності боржників повернути такі активи на ринок за прийнятною ринковою ціною [8].

Для ефективної роботи банківських установ необхідно постійне визначення й прогнозування стану ринку банківських послуг, всебічне планування банківської діяльності й оперативне управління фінансовими ресурсами банку. Процес планування повинен передбачати розробку бізнес-плану банку, який є основою управління як окремими видами діяльності і банківськими продуктами, так і банком в цілому.

Поліпшення стану банківських установ можливе за умови вирішення таких задач:

- 1) поліпшення управлінського контролю за банківськими операціями та структурними підрозділами банку;
- 2) здійснення адаптації кредитної політики до ринкових вимог і внутрішньобанківських потреб;
- 3) досягнення і дотримання надійної структури кредитного портфеля;
- 4) розробка заходів для підвищення ефективності роботи відділень і інших банківських підрозділів;

- 5) створення умов для ефективного управління активами і пасивами;
- 6) надання клієнтам комплексу високоякісних банківських послуг;
- 7) розробка стандартів в якості обслуговування клієнтів і забезпечення їх отримання;
- 8) планування ефективної маркетингової програми і її здійснення.

На основі вищевказаного запропоновано приділити більше уваги кредитній історії кожного клієнта, забезпеченості кредиту, диверсифікації клієнтської бази та неодмінно дотримуватись нормативів НБУ.

Банки переживають кризу ліквідності; їм потрібні гроші, які вони намагаються залучити всіма можливими методами. Арсенал засобів і винахідливість банкірів вражає – вони підвищують відсоткові ставки за наданими кредитами, не повертають депозити як достроково, так і після закінчення строку, затримують проведення платежів, вимагають додаткових платежів та ін.

Сьогодні в банківській системі України є багато проблем, які потребують свого практичного вирішення. Вони зачіпають перед усім питання, які пов'язані з подальшим розвитком банківської системи України, яка має концентруватися на таких напрямках:

- 1) удосконалення безвиїзного нагляду та інспектування банків (розмежування повноважень і підвищення відповідальності керівників банку за безпеку, результати діяльності банку, проведення адекватної політики управління ризиками, поліпшення якості внутрішнього контролю та аудиту; удосконалення методологічної бази щодо оцінки ризиків; упровадження стратегії нагляду за кожним банком на основі оцінки ризиків його діяльності та якості управління ними);

- 2) удосконалення порядку створення та ліцензування банків і банківських об'єднань (розроблення та запровадження процедури акредитації філій іноземних банків і надання їм банківської ліцензії; посилення ліцензійних вимог щодо здійснення банками окремих операцій);

- 3) удосконалення процедур тимчасової адміністрації, реорганізації і ліквідації банків (опрацювання питання щодо законодавчого врегулювання процедур примусової реорганізації та продажу банку; удосконалення методики щодо визначення критеріїв проблемності в діяльності банків; удосконалення процедур відновлення належного фінансового стану банку під час тимчасової адміністрації);

4) зміцнення нагляду у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом (установлення вимог до банків щодо впровадження ними внутрішньобанківських систем фінансового моніторингу, які ґрунтуються на виявленні, оцінці, управлінні та контролю за ризиками, що виникають під час взаємодії з клієнтами);

5) забезпечення прозорості банківської системи (роз'яснення через засоби масової інформації суті звітності про діяльність банку, яка публікується; запровадження і забезпечення функціонування Єдиного електронного реєстру банків та їх філій);

6) розвиток співробітництва з іншими державними наглядовими органами (укладання двосторонніх угод щодо співробітництва з органами банківського нагляду тих держав, які мають найбільший вплив на розвиток вітчизняного банківського сектору);

7) підвищення кваліфікації та матеріальне стимулювання працівників банківського нагляду (підвищення вимог до якості роботи працівників банківського нагляду; запровадження періодичного професійного тестування фахівців банківського нагляду).

Висновки

Таким чином, для вирішення проблеми банкрутства комерційних банків, можна запропонувати наступні дії:

1) оптимізувати систему управління ризиками, що дозволяє їх завчасно виявляти та мінімізувати;

2) утворити на базі головного офісу потужний аналітичний, методологічний та розрахунковий центр – економія грошей, які при децентралізованому управлінні витрачаються на створення аналогічних служб у кожному підрозділі банку;

3) проводити єдину процентну, тарифну політику для кожного зі структурних підрозділів;

4) зменшити ймовірність здійснення фінансових махінацій працівниками банку;

5) уникнути витрат, пов'язаних з економічно необґрунтованим придбанням основних та нематеріальних активів;

6) зменшити залежність банку від некомпетентних дій працівників структурних підрозділів;

7) створити комплексну системи ризик–менеджменту (забезпечує надійний процес виявлення, оцінки, контролю та моніторингу всіх видів ризику на всіх рівнях організації);

8) збільшити доходи за рахунок: нарощування об'єму дохідних активних операцій, зміни структури вкладу фінансових засобів в більш дохідні фінансові операції, покращення якості кредитного портфеля, збільшення об'єму робочих активів;

9) зменшити витрати за рахунок: залучення більш дешевих залучених коштів; скорочення накладних витрат.

Література

1. Закон України „Про банкрутство” // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 31.

2. Закон України „Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” від 14 травня 1992 року №2343-ХІІ // Відомості Верховної Ради, 1992, №31 ст. 440.

3. Криклій О.А. Управління кредитним ризиком банку: монографія / О.А. Криклій, Н.Т. Маслак. – Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008. – 86 с.

4. Меньшова А.Ю. Причини виникнення та шляхи запобігання банкрутства комерційного банку: монографія / А.Ю. Меньшова. – Х.: ХДТУБА, 2008. – 146 с.

5. Успенко В.І. Оцінка схильності банку до банкрутства: монографія / В.І. Успенко, І.В. Зотов, Т.О. Тохтамиш. – Х.: ХДТУБА, 2008. – 130 с.

6. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: навч. посібник / О.О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2000. – 412 с.

7. Офіційний сайт Національного банку України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

8. Нідзельська І.А. Кредитні ризики та їх наслідки для банківської системи України в умовах поглиблення фінансової кризи / І.А. Нідзельська // Фінанси України. – 2009. – № 8.– С. 102.

Рецензент: д-р екон. наук, проф. **О.С. Іванілов**, Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури, Харків.

**БАНКРОТСТВО КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ УКРАИНЫ:
ПРИЧИНЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И ПУТИ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ***А.А. Сорокина*

В статье исследованы теоретические основы возникновения банкротства банков, проанализировано состояние банковских учреждений в Украине, выявлены проблемы, которые сдерживают их развитие. Рассмотрены Законы Украины, принятые для преодоления кризисного состояния банков. Проведен анализ основных причин и симптомов, которые вызывают банкротство коммерческих банков. Предложено усовершенствование механизма ранней диагностики склонности банка к банкротству, усовершенствование организации управления проблемными активами, постоянное определение и прогнозирование состояния рынка банковских услуг.

Ключевые слова: банкротство, проблемные активы, финансовая устойчивость, госпитальные банки.

**BANKRUPTCY OF COMMERCIAL BANKS OF UKRAINE:
THE REASONS OF OCCURRENCE AND THE PREVENTION WAY***A.A. Sorokina*

In article theoretical bases of occurrence of bankruptcy of banks are investigated, the condition of banking establishments in Ukraine is analysed, problems which constrain their development are revealed. The Laws of Ukraine accepted for overcoming of a crisis condition of banks are considered. The analysis of principal causes and symptoms which cause bankruptcy of commercial banks is carried out. Improvement of the mechanism of early diagnostics of propensity of bank to bankruptcy, improvement of the organisation of management by problem actives, constant definition and forecasting of a condition of the market of bank services is offered.

Key words: bankruptcy, problem actives, financial stability, hospital banks.

Сорокіна Аліна Олександрівна – студентка кафедри «Фінанси та кредит», Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури, e-mail: alinka777kiss@mail.ru.